

שמואל בן אלקנה - נביא העם המקום והמקדש

(1) ושמא תאמר, אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בני בנימין מפני מה נהרגו? היה להם, סנהדרין גדולה שהניח משה ויהושע פנחס בן אלעזר עמהם, שיקשרו חבלים של ברזל במותניהם, ויגביהו בגדיהם למעלה מארכובותיהם, ויחזרו בכל עיירות ישראל, יום אחד בבית-אל, יום אחד לחברון, יום אחד לירושלים, וילמדו את ישראל דרך ארץ, בשנה בשתיים בשלוש, עד שיתיישבו ישראל בארצם. יתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולם כולו שברא מסוף העולם ועד סופו, הן לא עשו כן. אלא כשנכנסו לארצם, כל אחד ואחד נכנס לכרמו וליינם, אמר: 'שלום עלייך נפשי, כדי שלא להרבות את הטורת. ... וכשעשו בגבעת בני בנימין דברים מכוערים ודברים שאינן ראויין, לפיכך נתקבצו ויצאו למלחמה, ונהרג מהן שבעים אלף. ומי הרג את כל אלו? אמרו: לא הרג אותן אלא סנהדרין גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר הכהן. (תנא דבי אליהו פרשה יב)

(2) אלקנה ואשתו בניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרגל, ובאים ולנין ברחובה של עיר. והייתה המדינה מרגשת, והיו שואלין אותו: "להיכן תלכו?" ואומרים: "לביית ה' שבשילה, שמשם תצא תורה ומצוות. ואתם, למה לא תבואו עמנו ונלך יחדיו?" מיד עיניהם משגרות דמעות, אומרים להם: "נלך עמכם". ואומרים להם: "הן". עד לשנה הבאה חמישה בתין, ולשנה אחרת עשרה בתין, עד שהיו כולם עולין. ובדרך שהיה עולה שנה זו, לא היה עולה שנה אחרת, עד שהיו כולם עולים. אמר לו הקב"ה: "אלקנה, אתה הכרעת את ישראל לכף זכות וחינתם במצוות וזכו רבים על ידך, אני אוציא בן ממך יכריע את ישראל לכף זכות, ויחנך אותם במצוות". הא למדת שבשכר אלקנה, שמואל.

(ילקוט שמעוני, שמואל, עז)

(3) "קוראים אל ה' והוא יענם" - זה קורא ונענה, וזה קורא ונענה. "בעמוד ענן ידבר אליהם" - שמענו במשה שנדבר עימו בעמוד ענן, דכתיב "וירד ה' בענן" (שמות לד, ה), ובאהרון שנדבר עימו בעמוד הענן, דכתיב "וירד בעמוד ענן" (במדבר יב, ה). אבל בשמואל לא שמענו. והיכן שמענו? מן הדין קרא, "ותענינה אותם ותאמרנה יש הנה לפניך" (שמו"א ט, יב). רבי יודן בשם מארי יעקב: אמרו להם הנשים: אין אתם רואין ענן שהוא קשור למעלה? ואין יש אלא ענן, דכתיב: "ויש אשר יהיה הענן וגו'." (פסיקתא רבתי, פיס' יד)

(ז) בעמוד ענן ידבר אליהם - אף עם שמואל וזה הוא שנאמר (שמואל א ט) היש בזה הרואה ותענה אותם ותאמרנה יש, ראו הענן קשור על פתחו, כד"א ויש אשר יהיה הענן (במדבר י): רש"י

(4) וכן מצאתי אחד הנביאים שלא נתבאר בעניינו שהיה מדבר אליו ה' בעמוד ענן, והתבאר בספר אחר שכך היה החזון בא אליו, לפי ששמואל נכלל עם משה ואהרון ואמר על כולם "משה ואהרון בכהניו ושמואל... בעמוד ענן ידבר אליהם" (תהילים צט). רס"ג, אמונות ודעות, מאמר ג' פ"ה

(5) בא וראה מה בין משה לשמואל. משה היה נכנס ובא אצל הקב"ה לשמוע הדיבור, ואצל שמואל היה הקב"ה בא, שנאמר (שמו"א ג, י): "ויבא ה' ויתיצב". למה? - אמר הקב"ה: בדין ובצדקה אני בא עם האדם - משה היה יושב, ומי שהיה לו דין בא אצלו ונידון, שנאמר "וישב משה לשפוט את העם", אבל שמואל היה טורח בכל מדינה ומדינה ושופט, כדי שלא יצטערו לבוא אצלו, שנאמר (שם ז, טז) "והלך מדי שנה בשנה". אמר הקב"ה: משה, שהיה יושב במקום אחד לדון את העם, יבא אצלי לאהל מועד לשמוע הדיבור, אבל שמואל, שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם, אני הולך ומדבר עימו...

(שמות רבה (פרש' טז)

(6) דרש רבא, מאי דכתיב: (שמואל א יט) וילך דוד ושמואל וישבו בנויות ברמה, וכי מה ענין ניות אצל רמה? אלא, שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם, (זבחים דף נד)
שהן יושבים ברמה - בעירו של שמואל. ניוו של עולם - למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה.
רש"י

(7) אמרו רבותינו שלש עשרה שנים עשה דוד חולה ומוטל במטה ושבעה כרים היו מחליפים מתחתיו בכל יום ממה שהיו ממסין שנאמר: "יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה" (תהלים ו' ז') אלו שלש עשרה שנים שהיה מתיסר בשביל שעשה אותו מעשה... עד שביקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבונו של עולם העמידני בשביל בית המקדש שמסר לי שמואל הנביא. אלא בבקשה ממך תן לי קימ"אטון שאעמוד מן המטה הזה ואשלים להם מגילת בנין בית המקדש... מיד שמע הקב"ה את תפילתו ועמד מן המטה... (אגדת בראשית פרק לח)

(8) ועתה התיצבו ואשפטו אתכם. ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק מגלת בית המקדש מסר הקב"ה בעמידה, הדא הוא דכתיב ואתה פה עמוד עמדי וגו', עמד משה ומסרה ליהושע, הדא הוא דכתיב קרא את יהושע והתיצבו, עמד יהושע ומסרה לזקנים בעמידה, הדא הוא דכתיב ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל ויתיצבו לפני האלהים. עמדו זקנים ומסרוה לנביאים בעמידה. עמדו נביאים ומסרוה לדוד בעמידה. עמד דוד ומסרה לשלמה בעמידה ואתה ה' חנני והקימני, ואומר הכל בכתב מיד ה'. מלמד שנתן במסורת. (ילקוט שמעוני שמו"א רמז קטו)

(9) ומי התקין להם שמואל ודוד שני' (ד"ה = דברי הימים = א ט) המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם והם העמידו חלוקי השיר והיו הלויים עומדים על הדוכן ומזמרים לפני מי שאמר והיה העולם ראה חיבה שחיבב הקב"ה את הלויים כך אמר הקב"ה למשה הרבה הלויים חביבין לפני קח אותם לשמי לשררה מנין ממה שקרינו בענין קח את הלויים. (במדבר רבה (וילנא) פרשה טו)

וכן תקנו דוד ושמואל את סדר המשוררים בבית סדר שנעשה למצוה קבועה (כוזרי, ג' ל"ט)

(א) ויאמר עתה הזכיר תחלת המצות שהיו על ידי משה ואהרן, כי הם לבדם היו נביאי התורה, כי אחריהם לא נתחדשה מצוה, רק אם היתה לצורך שעה כדבר גדעון ואליהו. ואל יעלה על לבך דבר השיר שהיה בבית השם על יד דוד, כי כמו תקון היה, ומוסד שיסד דוד ושלמה. וככה כתוב באמונתם ולא בנבואתם. והגאון אמר, כי קבלה היתה בידם מפי משה, כי מלך יקום ויחדש כלי שיר, וכמוהו לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמ"י יז, כב): (אבן עזרא שמות יב א)

(10) (א) אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו... (ב) בכ"ח בו (באייר) מת שמואל הנביא (שולחן ערוך או"ח תקפ)

בכ"ח בו - במ"ט בכ"ט באייר מת שמואל (מגן אברהם)